

ANNA ŚNIEGULSKA

Edukacja prorodzinna w kontekście współczesnych przemian społecznych

Pro-family education in relation to contemporary social changes

Doktor, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Zakład Pedagogiki Ogólnej i Metodologii, Polska

Streszczenie

W sytuacji szybkich zmian społecznych, cywilizacyjnych i kulturowych przed edukacją rysują się nowe wyzwania. Wydaje się, że szczególnie istotne zadania nawiązują do idei edukacji prorodzinnej, która z punktu widzenia teorii i praktyki pedagogicznej jest ważnym obszarem pracy wychowawczej szkoły. W opracowaniu przedstawiam opinie osób wkraczających w dorosłość na temat realizowanej w szkole edukacji prorodzinnej oraz staram się określić potrzeby i oczekiwania w tym zakresie. Rozważania osadzam na przekonaniu, iż edukacja prorodzinna w nowym wymiarze winna sprostać zadaniu przygotowania młodzieży do dojrzałego związku z drugim człowiekiem i odpowiedzialnego rodzicielstwa, co stwarza szansę na budowanie satysfakcjonującej przeszłości życia i osiągnięcie indywidualnego szczęścia.

Słowa kluczowe: rodzina, edukacja prorodzinna, szkoła, przemiany społeczne.

Abstract

In times of rapid social, civilizational and cultural changes, education is facing new challenges. It seems that particularly important tasks refer to the idea of pro-family education which is, from the point of view of pedagogical theory and practice, a significant domain of pedagogical work. The paper presents the opinions of people entering adulthood on pro-family education realised at school and makes an attempt to determine the needs and expectations in that regard. The reflections are based on the conviction that pro-family education in a new dimension should meet the task of preparing youth for a mature relationship with another person and for responsible parenthood which creates a chance to build a satisfying life space and achieve individual happiness.

Key words: family, pro-family education, school, social changes.

Wstęp

W dobie współczesnych przemian społecznych, cywilizacyjnych i kulturowych przed edukacją rysują się nowe wyzwania. Niezwykle intensywny rozwój cywilizacji naukowo-technicznej, rozwój technologii informacyjnych, procesy globalizacyjne oraz postępujące zróżnicowanie kulturowe społeczeństw impliku-

ją konieczność nowego spojrzenia na edukację, głównie w aspekcie optymalizacji, intensyfikacji i innowacyjności oddziaływań wychowawczych szkoły.

W podejmowanych dyskursach uwypukla się dziś konieczność kształtowania człowieka wielostronnego, zorientowanego na własny rozwój, otwartego na świat, przedsiębiorczego, zdolnego do przełamywania barier, ograniczeń i granic kulturowych, o wysokich kompetencjach intelektualnych i społecznych. Wyrazem tych dążeń są nowe propozycje w zakresie edukacji międzykulturowej, regionalnej, technicznej, informatycznej, środowiskowej, ekologicznej czy zawodowej. W nurcie kształtowania się nowych koncepcji i modeli edukacyjnych dostrzega się również znaczenie edukacji prorodzinnej dyktowane potrzebą zwrócenia się ku rodzinie w obliczu narastających zagrożeń społecznych, powszechnego konsumpcjonizmu i coraz większego zagubienia człowieka w świecie.

Rodzina jest płaszczyzną indywidualnego rozwoju jednostki, jak i czynnikiem budowania społecznego potencjału. Poprzez wpływ tego środowiska kształtuje się społeczny ład moralny, a człowiek, który jest istotą rodzinną i którego określa rodzinność [Janke 2000: 81–82], w niej tylko zyskuje szansę pełnego rozwoju. Stąd też realizacja celów edukacji prorodzinnej wydaje się konstytutywnym aspektem edukacji młodego pokolenia. Potrzeba ta wydaje się tym silniejsza, gdy wyrazimy zdanie, że pod naporem współczesnych zagrożeń i transformacji rodzina ulega kryzysowi, szczególnie w aspekcie relacji i więzi rodzinnych. Przestaje być wspólnotą duchową, a swoista zamiana domowej triady *rodzina – współbycie – dom* na triadę antydomową: *związek – mieszkanie – bezdomność* oznacza wręcz rozpad domu rodzinnego [Walat 2015: 87–95].

Coraz bardziej złożone konteksty, w których funkcjonuje rodzina, implikują konieczność nowego spojrzenia na rodzinność człowieka i przypisania takim wartościom, jak rodzina, szczęście rodzinne, dom, wspólnota, stół, chleb [Chałas 2003: 63], należnego miejsca w edukacji szkolnej. Wytycza to nowe horyzonty przed edukacją prorodziną, która winna dziś orientować młode osoby na pełnienie ról rodzinnych w nowych warunkach społeczno-kulturowych w aspekcie szeroko rozumianej odpowiedzialności.

Opis badań

Prezentowane badania stanowią kontynuację i rozwinięcie wcześniej prowadzonych analiz. Badania nad edukacją prorodziną zrealizowałam w dwóch wariantach: w pierwszym interesowało mnie przede wszystkim to, czy współczesna szkoła realizuje cele edukacji prorodzinnej w zakresie przygotowywania do roli matki [Śniegulska 2014: 928–933], w drugim natomiast za zasadniczy cel obrałam nakreślenie zakresu i specyfiki działań podejmowanych przez małą szkołę w interesującej mnie kwestii [Śniegulska: w druku]. Oba zrealizowane projekty, realizowane na drodze badań jakościowych, dały jednoznaczną podstawę do twierdzenia, iż edukacja prorodzinna w obecnym kształcie nie zaspoka-

ja potrzeb młodzieży. Raczej pozostaje ona w sferze postulatów niż realnych działań wychowawczych przejawianych przez szkołę. Badane kobiety, jak i absolwenci małych szkół, którzy spojrzeli na problem z perspektywy kilku lat od ukończenia szkoły, przyznają, że edukacja ta, choć bardzo potrzebna, była zanedbywana przez samych nauczycieli. Najczęściej jej znaczenie jest marginalizowane, zajęcia mają miejsce sporadycznie, a co najważniejsze – pomijane są te treści, które badani uznają za najistotniejsze, a mianowicie przekaz wartości życia rodzinnego, komunikacja w rodzinie, relacje interpersonalne i role, jakie są w niej pełnione. Uzyskane wyniki stały się motywacją do podjęcia kolejnych poszukiwań, które prezentuję na łamach opracowania. Za cel wysiłków badawczych również obrałam poznanie opinii osób wkraczających w dorosłość na temat istoty i znaczenia edukacji prorodzinnej oraz roli szkoły w realizowaniu zadań tej edukacji, a także określenie oczekiwań i potrzeb młodzieży w tym zakresie. W odróżnieniu jednak od wcześniejszych eksploracji podjęłam strategię badań ilościowych, a w projekcie uwzględniłam opinie kobiet i mężczyzn zamieszkujących zarówno środowiska miejskie, jak i wiejskie.

Obok wspomnianych celów poznawczych badania realizują również cele praktyczno-wdrożeniowe. Uzyskane wyniki mogą bowiem stanowić podstawę dla konstruowania nowej koncepcji edukacji prorodzinnej; nowego jej modelu, który z jednej strony będzie się cechował większą efektywnością i atrakcyjnością zajęć, z drugiej zaś większym zbliżeniem poruszanej problematyki do rzeczywistych potrzeb osób wkraczających w dorosłość.

W postępowaniu badawczym zastosowano sondaż diagnostyczny i technikę ankiety. Objęto nim studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego (studenci pedagogiki i filologii angielskiej) w ogólnej liczbie 90 osób. Badane osoby w większości (91,1%) były stanu wolnego. Charakterystykę grupy badawczej ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Charakterystyka grupy badawczej z uwzględnieniem wieku, miejsca zamieszkania i płci

Wiek (w latach)	N = 90	%	Miejsce zamieszkania	N = 90	%	Płeć	N = 90	%
19 – 20	38	42,2	Wieś	39	43,3	Kobiety	71	78,9
21 23	32	35,6	Miasto	51	56,7	Mężczyźni	19	21,1
Pow. 23	20	22,2						

Badani pragną w przyszłości założyć własną rodzinę, tzn. wejść w związek małżeński i mieć potomstwo. Z osób pozostających w stanie wolnym (82 osoby) taki zamiar deklaruje 71 osób (86,5%). Jednak swój poziom przygotowania do założenia rodziny i pełnienia ról rodzinnych w zakresie posiadanej wiedzy i kompetencji osoby te oceniają w większości jako średni (51,2%). 17,7%

respondentów uważa, że są przygotowani do założenia rodziny w stopniu wysokim, 28% jest zdania odmiennego, oceniając swoje przygotowanie jako niskie, a 3,6% osób nie potrafi dokonać oceny swojej wiedzy i kompetencji w omawianym zakresie.

Analiza i dyskusja wyników

W kontekście uzyskanych wyników analizie zostaną poddane trzy kwestie. Po pierwsze, istota i potrzeba edukacji prorodzinnej w opiniach badanych; po drugie, źródła wiedzy o rodzinie; po trzecie zaś, oczekiwania młodych osób dotyczące edukacji prorodzinnej.

Analiza odpowiedzi na pytanie otwarte o istotę edukacji prorodzinnej wskazuje, iż młode osoby pojmują jej sens w sposób dojrzały i właściwy. Nie sądzą, iż miałaby ona dotyczyć wyłącznie seksualności człowieka, lecz przyznają, że w tym obszarze działań szkoły kwintesencją jest szeroko rozumiane przygotowanie młodzieży do małżeństwa i rodzicielstwa. Zatem według badanych edukacja prorodzinna to przykładowo „przygotowanie do założenia rodziny”, „przekaz wiedzy o roli rodziny w społeczeństwie”, „edukacja, która prowadzi do działania na rzecz dobra rodziny”, „nauka o rodzinie i odpowiedzialności z nią związanej”, „uświadamianie, jak należy wychowywać dzieci”, „edukacja skierowana na dobro rodziny”.

Za podstawę edukacji prorodzinnej uznają przekaz wartości, które w ich przekonaniu stanowią fundament trwania rodziny. Wśród najistotniejszych wymieniają: miłość (87,7%), zaufanie (72,2%), dialog (47,7%) i wzajemne zrozumienie (32,2%). Te właśnie wartości decydują o „jakości funkcjonowania rodziny” i jej mocnym fundamencie. Tym samym respondenci deklarują potrzebę edukacji prorodzinnej o bardzo wyraźnym nastawieniu aksjologicznym. Jeśli zaś chodzi o samą edukację prorodziną, to w opiniach badanych jest ona potrzebna (tabela 2).

Tabela 2. Potrzeba edukacji prorodzinnej w ocenie badanych

Czy edukacja prorodzinna jest potrzebna?	Liczba badanych N = 90	%
Zdecydowanie potrzebna	25	27,8
Potrzebna	33	36,7
Trudno powiedzieć	16	17,8
Niepotrzebna	9	10,0
Zdecydowanie niepotrzebna	7	7,7

Potrzebę edukacji zorientowanej na rodzinę respondenci uzasadniają różnymi względami. Zazwyczaj sądzą, iż edukacja ta jest potrzebna, ponieważ: „nie w każdym domu się na te tematy rozmawia, rodzice często się wstydzą”, „rodzice nie mają czasu dla dzieci, są one zostawione same sobie”, „jest coraz więcej

rodzin nieprawidłowych i młodzież nie ma skąd czerpać wzorców”, „wiedza młodzieży o rodzinie jest bardzo mała”, „młodzi nieodpowiedzialnie podchodzą do seksu i rodziny”, „powinno się kształtować odpowiedzialność młodzieży”, „bo trzeba młodych uświadamiać”, „tylko w ten sposób możemy przekazywać tradycyjne wartości rodzinne, promować ojcostwo i macierzyństwo”, „młodzież zapomina, jakie wartości są sensem życia, zapomina, że rodzina jest wartością najważniejszą”. Pojawiły się również opinie, że edukacja prorodzinna nie jest potrzebna. Analiza wypowiedzi pozwala jednak stwierdzić, że głosy te zdecydowanie odnoszą się do aktualnego modelu tej edukacji, który wydaje się młodym osobom dość anachroniczny. Młodzież wyraziła pogląd, że obecnie na lekcjach, które są jej poświęcone, „opowiada się głupoty, o których i tak wszyscy wiedzą”, „dziś nikt nie traktuje «tego» poważnie”, „tak jak jest realizowana to «samo zło», nie wnosi nic nowego, metody są nieadekwatne do dzisiejszych czasów”.

Młodzież zapytana, czy w szkole średniej były organizowane zajęcia z zakresu edukacji prorodzinnej, stwierdziła, że były one organizowane rzadko (31,1%) i bardzo rzadko (26,6%); aż 25,5% zadeklarowało, iż zajęć takich nie było nigdy. W świetle dalszej analizy staje się zauważalne, że szkoła nie stanowiła dla badanych istotnego źródła wiedzy o rodzinie. Chcąc poznać znaczenie szkoły, badani zostali poproszeni o wskazanie trzech takich źródeł wiedzy oraz o ponumerowanie każdego od 1 do 3 w zależności od przypisywanej ważności (tabela 3).

Tabela 3. Źródło wiedzy o rodzinie

Kolejność wskazywania Źródło	1		2		3	
	Liczba wyborów	%	Liczba wyborów	%	Liczba wyborów	%
Uczestnictwo w życiu własnej rodziny	60	66,6	10	11,1	10	11,1
Rozmowy z rodzicami	6	6,6	29	32,2	11	12,2
Rozmowy z innymi członkami rodziny	1	1,1	11	12,2	15	16,6
Lekcje w szkole podstawowej	1	1,1	1	1,1	2	2,22
Lekcje w szkole średniej	–	–	6	6,6	4	4,4
Katecheza w szkole podstawowej	1	1,1	5	5,5	4	4,4
Katecheza w szkole średniej	1	1,1	2	2,2	2	2,2
Rozmowy z kolegami/koleżankami	6	6,6	11	12,2	17	18,8
Media	11	12,2	12	13,3	21	23,3
Książki medyczne	3	3,3	3	3,3	4	4,4

Zdaniem studentów zajęcia poświęcone problematyce rodziny powinny być realizowane w sposób atrakcyjny i aktywizujący uczniów. Z doświadczeń wynika zaś, że zajęcia zazwyczaj są realizowane poprzez tradycyjny wykład (53,3%), który jednak nie angażuje poznawczo uczniów. W znacznym stopniu respondenci optują za zajęciami, na których byłyby emitowane filmy (60%). Istotne jest również to, by na zajęcia były zapraszane osoby z zewnątrz (35,5%). Najczęściej badani wskazywali na psychologa, lekarza i seksuologa. Zdarzały się także

wskazania na specjalistę od spraw rodziny, mediatora, położną, a nawet „zwykłego rodzica, który szczerze i bez specjalnych nastawień opowie o rodzinie”, i „szczęśliwe małżeństwa”. W mniejszym zakresie badani opowiadali się za efektywnością propagowania gazetek i broszur oraz lekcji katechezy (odpowiednio: 11,1% i 8,8%).

Tabela 4. Bloki tematyczne, które powinny być poruszane w obszarze edukacji prorodzinnej

Blok	Odsetek wskazań (%)	Blok	Odsetek wskazań (%)
Szacunek w małżeństwie	60,0	Przemoc w rodzinie	47,7
Miłość w małżeństwie	58,8	Komunikacja w małżeństwie	45,5
Komunikacja z dziećmi	56,6	Seksualność człowieka	45,5
Wierność małżeńska	52,2	Uzależnienia i ich wpływ na rodzinę	31,1
Odpowiedzialność za rodzinę	52,2	Dobór partnera życiowego	28,8

Wnioski

W kontekście współczesnych przemian społecznych szczególne miejsce przypada edukacji prorodzinnej, której głównym zadaniem staje się przygotowanie młodego pokolenia do pełnienia ról rodzinnych; innymi zaś słowy – do małżeństwa i rodzicielstwa. Przyjmując wyraźne ramy aksjologiczne, istotą tego procesu powinno być kształtowanie odpowiedzialności.

Znaczenie i wagę przygotowania do odpowiedzialnego pełnienia ról małżeńsko-rodzinnych bardzo wyraźnie dostrzega młodzież wchodząca w dorosłość. Jak wynika z badań, rodzina zajmuje ważne miejsce w planach życiowych badanych. Przyznają jednak, iż w toku edukacji szkoła w bardzo niewielkim stopniu podejmowała problemy z zakresu przygotowania do życia w rodzinie. Zajęcia odbywały się sporadycznie i z reguły nie uwzględniały ważnych dla młodzieży kwestii. Jak przyznają respondenci, edukacja prorodzinna powinna dziś wypełniać lukę, jaka wytworzyła się na skutek zaniedbywania tej edukacji w przestrzeni rodziny. Uwagę powinno się zwracać na przekaz wartości życia rodzinnego, a w nurt oddziaływań szkoły powinni zostać włączeni specjaliści.

Literatura

- Chalas K. (2003), *Wychowanie ku wartościom*, Lublin–Kielce.
- Janke A.W. (2000), *Wychowanie rodzinne przedmiotem naukowej refleksji* [w:] J. Brągiel, S. Kawula, A.W. Janke (red.), *Pedagogika rodziny*, Toruń.
- Śniegulska A. (2014), *Edukacja prorodzinna drogą kształtowania odpowiedzialnego macierzyństwa* [w:] S. Neslusanova, I. Emmarova, E. Jarosz (red.), *Sociální pedagogika ve službě člověku a společnosti*, Brno.
- Śniegulska A. (w druku), *Mała szkoła wobec problemu edukacji prorodzinnej*.
- Walał W.W. (2015), *Rozpad domu rodzinnego w XXI wieku* [w:] K. Serwatko, A. Śniegulska (red.), *Oblicza współczesnej rodziny*, Sanok.